

УДК 81'25 = 112.2: 161.2

ББК Ш 81.2Нім – 7

## ПРИНЦИП ПОДВІЙНОГО ВХОДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА СИНЕРГЕТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

ДОРОФЕСВА М.С.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Статтю присвячено реалізації принципу подвійного входження у спеціальному перекладі. Переклад витлумачено як синергетичну систему двох рівнів самоорганізації, що входять один в один. Проведено паралелі між ознаками мови і перекладу як синергетичних систем. На матеріалі порівняльно-перекладацького аналізу оригіналу й варіанта перекладу спеціального тексту продемонстровано незамкненість внутрішнього рівня системи спеціального перекладу. Окреслено шляхи мінімізації перекладацьких помилок, пов'язаних з незамкненістю рівнів системи спеціального перекладу.

**Ключові слова:** синергетика перекладу, спеціальний переклад, принцип подвійного входження, незамкненість, внутрішній рівень самоорганізації системи.

The article is devoted to a principle of double inclusion in the specialized translation. Translation is looked upon as a synergetic selforganized system of two levels, included one inside the other. Both the language and translation were considered as a synergetic systems. In the comparative analysis the unclosed nature of the inner level in specialized translation system was shown. The ways of minimizing mistakes referred to the unclosed inner level in specialized translation were outlined.

**Key words:** translation synergetics, specialized translation, principle of double inclusion, uncloseness, inner level of selforganized system.

Одним із пріоритетних завдань синергетики перекладу як новітнього напрямку перекладознавства постає створення синергетичної методології дослідження перекладацького процесу загалом та перекладу спеціальних текстів зокрема.

Оскільки до проблемного поля синергетики належить насамперед формування простору міждисциплінарної комунікації, методологія синергетики набуває якісних ознак “відкритої адаптивної методології становлення” [1, с. 13–14]. Для спеціальних теорій перекладу це означає перспективу створення поетапного синергетичного моделювання перекладацького процесу, універсалізацію й спеціалізацію моделей перекладу, а також аналіз та оцінювання результату перекладу, у тому числі множинних перекладів, за принципами аутентичної синергетики. Назване коло нерозв'язаних проблем зумовлює актуальність пропонованої статті.

**Мета** роботи – аналіз особливостей реалізації принципу подвійного входження у перекладі спеціальних текстів німецько-українського напрямку. Для її досягнення заплановано виконати такі **завдання**: 1) охарактеризувати поняття синергетичної системи; 2) провести паралелі між синергетичними системами мови й перекладу; 3) розглянути принцип подвійного входження як основний інструмент дослідження перекладу з погляду синергетики; 4) продемонструвати реалізацію принципу подвійного входження на матеріалі перекладу спеціального тексту; 5) обґрунтувати виявлені перекладацькі помилки з позицій синергетики перекладу; 6) запропонувати шляхи мінімізації помилок у перекладі спеціальних текстів.

**Об'єкт** дослідження – закономірності спеціального перекладу як синергетичної системи. **Предметом** вивчення є особливості реалізації синергетичних ознак перекладу, зокрема принципу подвійного входження, у трансляції спеціальних текстів.

Матеріал статті – фрагмент німецькомовного тексту адміністративно-ділового дискурсу і варіант його перекладу українською мовою. Додатковим ілюстративним матеріалом також слугували фрагменти паралельного перекладу першоджерела англійською мовою.

З погляду синергетики *система* становить сукупність об'єктів однакової або різної природи, що перебувають між собою у взаємозв'язку, за рахунок чого сукупність перетворюється на цілість, набуваючи нових функцій та якостей, які не випливають із функцій та якостей її складових частин [8, с. 8]. Саме синергетичний ефект спільної дії елементів системи, який виявляється в набутті нею нових властивостей, є основною ознакою самоорганізації. Серед умов самоорганізації системи Н. Климонтович наводить (1) відкритість; (2) первинне відхилення від рівноваги, зумовлене спрямованою або випадковою дією ззовні; (3) кооперативність та узгодженість усіх процесів, що відбуваються всередині системи [2].

Для встановлення синергетичних ознак перекладу як надскладної нелінійної системи доцільно скористатися принципом подібності до інших систем самоорганізації і насамперед розглянути синергетичні ознаки системи мови. Це зумовлено, з одного боку, близькістю феноменів мови і перекладу з погляду комунікації, а з іншого боку, спадковістю категорійно-поняттєвого апарату лінгвістики для перекладознавства, оскільки лінгвістика слугувала фундаментом виникнення теорії перекладу як самостійної наукової дисципліни.

Дослідження вітчизняних учених останнього десятиліття переконливо доводять той факт, що мовна система є однією із найбільших систем самоорганізації, яка містить власне мову, мовні особистості та мовну картину світу [8, с. 9]. Серед новітніх парадигм лінгвістичної науки ще у 2008 році О.О. Селіванова згадує синергетичну парадигму мовознавства, яка “увінчує” список напрямів досліджень мови, займаючи останнє місце після когнітивно-дискурсивної парадигми. Авторка наголошує, що “в основі синергетичної парадигми мовознавства лежить розуміння мовної системи як складної, відкритої, нелінійної, еволюційної, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем і взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги (є нестійкою, нестабільною), маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи” [7, с. 34–35].

Т.І. Домброван, представниця напряму вітчизняної синергетичної лінгвістики під назвою “діахронічна лінгвосинергетика”, прямо асоціює мову із синергетичною системою. Дослідниця наводить окрему дефініцію поняття *синергетичної системи*, яку репрезентує мова: “синергетична система – це відкрита, динамічна, адаптивна система, здатна до самоорганізації, що утворюється з багатьох складноорганізованих підсистем, які коеволюціонують у різному темпі та керуються певними параметрами порядку” [8, с. 25]. Отже, можна поставити знак рівності між поняттями мови та синергетичної системи, що не суперечить більш раннім уявленням про систему мови. Наприклад, у межах функціонального підходу Празької лінгвістичної школи мову кваліфікували як динамічну, рухому, мінливу “систему систем”, тобто систему мовних рівнів, кожен з яких також утворює систему. При цьому ключове поняття *функції* також поділяли на функцію мови в суспільному житті (зовнішній рівень) та функцію мовного елемента всередині системи мови (внутрішній рівень) [14, с. 453].

Іншими показниками синергетичності мови можна вважати наявність різної організації підсистем мови, зокрема, із “жорсткою” та менш “жорсткою” структурою, що зумовлюють різний темп розвитку відповідних підсистем та різний ступінь їхньої *рівноваги*. Крім того, до синергетичних ознак мови як системи слід віднести асиметрію форми і змісту, а також боротьбу консервативної тенденції (стійкості системи) з факторами мовної еволюції, зокрема прагненням до економії мовних засобів, побудови аналогій і досягнення регулярності [там само, с. 452–454].

У семіотичному плані мова становить фундамент для перекладу як складного виду психолінгвістичної діяльності у двомовній комунікації, оскільки формує два знакових коди для подальшої девербалізації та ревербалізації з боку перекладача. Семіотичне розуміння мови у вигляді засобу кодування й декодування повідомлень узгоджується з визначенням перекладу Л.Л. Нелюбіна: “процес мовленнєво-мовної комунікації у двомовній ситуації, тобто такій ситуації, коли комунікативна діяльність здійснюється у *кодах двох різних знакових систем*” [6, с. 138].

Отже, на підставі наведених фактів можна стверджувати, що переклад як динамічний, відкритий, нелінійний процес зміни кодів (не лише мовного, а й культурного, дискурсивного, історичного, ідеологічного характеру) також становить синергетичну систему, здатну до когерентної взаємодії всіх елементів за принципом синергізму задля досягнення результату – синергії. Причому, з нашого погляду, синергія послідовно супроводжує двофазовий процес перекладу, який відбувається спочатку на етапі розуміння смислу вихідного повідомлення (фаза девербалізації), а потім – на етапі перевираження смислу в цільовому тексті (фаза ревербалізації).

Процес перекладу в синергетичному ракурсі вперше розглянула російська дослідниця Л.В. Кушніна на початку XXI ст. Вона ототожнює переклад із безперервним процесом міжмовної та міжкультурної комунікації, що полягає у синергетичному транспонуванні смислу в континуумі польових структур [3, с. 111]. Як зазначає сама авторка, основу ідеї утворює синергетичний світогляд, відповідно до якого переклад становить нелінійний нерівноважний процес, котрому, поряд із порядком та гармонією, рівною мірою притаманні категорії хаосу, випадковості та дезорганізації [4, с. 81–86]. Синергетичну природу перекладу Л.В. Кушніна вбачає у здатності тексту до саморозвитку та самоорганізації як за рахунок енергії та інформації, що надходять ззовні, так і за рахунок інформації самого тексту. Дослідниця особливо підкреслює той факт, що саме розвідки в галузі лінгвосинергетики стали поштовхом для розробки першої синергетичної концепції перекладу [там само, с. 81].

Подальші синергетичні паралелі в системах мови і перекладу можна встановити на основі типології міждисциплінарної комунікації В.Г. Буданова, використовуючи перший та другий рівні опису [1, с. 68]. Так, на *першому рівні узгодження мов суміжних наук*, зокрема лінгвістики і перекладознавства, спостерігаємо такі спільні ознаки для систем мови і перекладу: 1) ієрархічна будова; 2) поняття еквівалентності елементів у синтагматичі мови та у відношенні між оригіналом і перекладом; 3) симетричні та несиметричні синонімічні відношення у мовній системі та в міжмовній комунікації; 4) системні відношення всередині мови (“алгебра” мови – термін Ю.С. Степанова) [9, с. 75–76] та їхня кореляція із системними перекладацькими відповідниками (“алгебра” перекладу); 5) відношення актуальної деривації та його аналогія із семантичними перекладацькими трансформаціями, зокрема генералізацією і конкретизацією; 6) наявність поняття мовних (семантичних) універсалій та перекладацьких універсалій; 7) асиметричні відношення між вершинами семантичного трикутника Г. Фреге (1) денотат / річ – (2) знак / слово / позначення – (3) поняття / концепт / смисл за принципом “обертання трикутника” [там само, с. 92–99].

На другому рівні *узгодження мов неспоріднених дисциплін* виокремлюються інші спільні ознаки мови й перекладу як синергетичних систем. Серед них варто назвати: 1) наявність поняття *інваріанта* у математиці, лінгвістиці та теорії перекладу; 2) поняття *одиниці фізичної величини*, *одиниці виміру* у фізиці, техніці та метрології, а також *мовної одиниці* у лінгвістиці та *одиниці перекладу* в перекладознавстві; 3) поняття *когезії* та *когерентності* у фізиці, лінгвістиці тексту і теорії перекладу; 4) поняття *інтерференції* у фізиці, лінгвістиці та перекладознавстві.

Зрештою, існує головний, третій рівень синергетичного паралелізму між мовною системою і системою перекладу. В.Г. Буданов називає цей рівень евристичною гіпотезою-аналогією, тобто екстраполяцією принципів, моделей, конструктивів однієї, як правило, неспорідненої дисципліни на іншу дисципліну [2]. Основна спільна ознака між системами мови й перекладу, на нашу думку, знаходиться на перетині філософії, семіотики та синергетики. Її можна сформулювати як “відношення подвійного входження”. Наше визначення базується на оригінальній концепції академіка Ю.С. Степанова про сутність мови як предмета сучасної філософії перебувати у відношеннях подвійного входження, тобто “містити в собі” та водночас “входити” до певного класу об’єктів [9, с. 14]. Сам автор пояснює це відношення так: “з одного боку, мова *входить* до лінії еволюції знакових систем, <тому вона> становить лише ступінь цієї еволюції (*відношення “входити до певного класу об’єктів або систем” – М.Д.*), з іншого боку – мова *містить в собі* всі знакові системи в ментальному, інформаційному значенні, оскільки “всі вони інтерпретуються через мову” [там само, с. 13–15].

Сутність перекладу як системи також можна пояснити через відношення подвійного входження. Так, перекладач як суб’єкт перекладу є одним із компонентів процесу міжмовної та міжкультурної комунікації, його центральною ланкою, тобто він *входить* до комунікативного процесу передавання інформації. Утім, суб’єкт перекладу не просто виконує роль посередника, а одночасно *містить* коди *двох різних знакових систем* та інтерпретує сукупність кодів однієї знакової системи через сукупність кодів іншої знакової системи. Під знаковою системою в даному випадку ми розуміємо не тільки мову, а й дискурс, зокрема його фахові, інституціональні, історичні та ідеологічні аспекти, а також культуру, тому вживаємо вираз “сукупність кодів”.

Р.К. Міньяр-Белоручев підкреслює в цьому контексті специфічне “подвоєння компонентів комунікації”, яке відбувається лише під час перекладу: “поява перекладу створює якісно новий вид комунікації – комунікації з подвоєними компонентами, метою якої стає передавання повідомлення. Передавання повідомлення (тобто інформації, призначеної джерелом для передавання) і становить обов’язкову ознаку перекладу” [5, с. 37].

Якщо далі розвивати думку про подвійне входження як онтологічну сутність перекладу, можна продемонструвати згадане відношення на прикладі взаємодії двох рівнів самоорганізації спеціального перекладу. Перекладацьке замовлення (вихідний текст) як носій унікальної інформації становить елемент *внутрішньої системи самоорганізації* спеціального перекладу.

Внутрішній рівень самоорганізації перекладу фактично обмежується передаванням інформації, поданої в тексті, виходячи із конкретної комунікативної ситуації: адресанта, змісту, мети й адресата перекладу. Проте, для досягнення адекватності перекладу “нижній” рівень не може бути замкненим, а повинен *містити* фактори зовнішнього рівня самоорганізації перекладацького процесу, тобто компоненти макро- і мегарівнів перекладацької системи, зокрема норми цільової фахової мови та дискурсу, вимоги замовника, потреби адресатів, ідеологічні та культурні обмеження.

Окремо слід згадати про когнітивні здатності перекладача до виконання замовлення (перекладацьку компетенцію), що належить до зовнішнього рівня самоорганізації перекладацького процесу. Крім того, зовнішній рівень самоорганізації перекладу охоплює психологічний та фізичний стан виконавця, а також умови його роботи.

Таким чином, внутрішній рівень самоорганізації спеціального перекладу, маючи відкритий характер, *містить у собі* компоненти зовнішнього рівня самоорганізації, релевантні для успішного виконання перекладацького замовлення. Водночас не викликає сумніву, що внутрішній рівень самоорганізації перекладу у вигляді трансляції конкретного тексту *входить* до навколишнього середовища як частина цілого (дискурсу, культури). Ознакою синергетичності системи перекладу в цьому випадку стає відкритість, незамкненість та взаємозумовленість обох рівнів (див. мал.1):



Рис. 1. Подвійне входження як синергетична ознака перекладу

На рисунку зображено спільну синергетичну ознаку для системи мови та системи перекладу, яка базується на принципі подвійного входження. Велика верхня дуга символізує зовнішній рівень системи самоорганізації перекладу, тоді як нижня дуга представляє внутрішній рівень даної системи. Як бачимо, обидва рівні системи незамкнені, що утворює передумову для когерентної взаємодії всіх елементів як на одному рівні, так і між ними (синергізму). Унаслідок успішної взаємодії елементів на обох етапах перекладацького процесу виникає синергетичний ефект (синергія) як основа адекватного перекладу. Синергія першого порядку стосується першого етапу перекладу (фази інтерпретації смислу ВТ), синергія другого порядку відбувається під час перевираження повідомлення на другому етапі виконання перекладу.

Етапи Становлення системи самоорганізації, тобто процесуальні аспекти її життєдіяльності, визначаються породжувальними та конструктивними методологічними принципами синергетики, зокрема нелінійністю, нерівноважністю, динамічною ієрархією [1, с. 47–59; 2; 10; 8]. Важливу роль у розвитку системи спеціального перекладу поряд із наведеними принципами відіграє принцип незамкненості. З погляду синергетики його можна ототожнити з принципом подвійного входження.

Як відношення подвійного входження, так і принцип незамкненості (дисипація) мають спільну онтологічну ознаку – відкритість системи. Для перекладу це означає можливість обміну даними та наявність зворотного зв'язку між внутрішнім та зовнішнім рівнями системного об'єкта. Відмінність між наведеними принципами полягає лише у критерії їхнього дисциплінарного розподілу: відношення подвійного входження належить до семіотики, а принцип незамкненості системи становить частину синергетичної методології дослідження системних об'єктів. Утім, подвійне входження можна вважати засадничим принципом життєдіяльності синергетичних систем мови й перекладу. У цьому розумінні подвійне входження займає найвищу позицію у переліку синергетичних закономірностей Буття і Становлення системи спеціального перекладу.

У контексті синергетики перекладу наведений принцип означає подвійне входження рівнів системи один в один. З одного боку, керувальні параметри макрорівня дискурсу обмежують ревербалізацію тексту перекладу на мікрорівні його існування, а з іншого – макрорівень цільового дискурсу також може змінюватися відповідно до “повільних змінних” мегарівня історії та цільової культури. Отже, результат перекладу спеціального тексту (мікрорівень) у синхронії завжди залежить від обмежувальних факторів макрорівня дискурсу. Відкритість макрорівня відносно мікрорівня породжує феномен множинності спеціального перекладу, незважаючи на вимоги однозначного передавання інформації у трансляції спеціальних текстів.

Водночас результати перекладів у діахронії завжди зумовлені регулювальними факторами цільової культури, зокрема ідеологією, перекладацькою традицією, модою, а також тенденціями розвитку перекладознавства. Фактори мегарівня спричиняють, на нашу думку, феномен “перепишування” художніх перекладів, а також явище “покращення / переробки” спеціальних перекладів, зокрема, навчальних текстів, пов'язане із науково-технічним прогресом.

Наведемо приклади реалізації принципу подвійного входження системи спеціального перекладу, акцентуючи увагу на незамкненості внутрішнього рівня самоорганізації в цільовому

тексті. З цією метою скористаємося фрагментом Кодексу ділової етики університету імені Карла і Франца міста Грац (Австрія) [17] та його множинних перекладів українською мовою, виконаних учасниками семінару підвищення кваліфікації для перекладачів 25–27.03.2015 року.

Керівник семінару, викладач Інституту теоретичного і прикладного перекладознавства в університеті імені Карла і Франца маг. Гаральд Фляйшман, запропонував учасникам перекласти фрагмент спеціального тексту. Текст оригіналу супроводжувався перекладацьким замовленням-інструкцією: *Angenommener BS-Auftrag: Die Universität Graz löst ihren "Werte- und Verhaltenskodex" in mehrere Sprachen übersetzen (зімотетичне перекладацьке замовлення: університет міста Грац доручив перекласти свій "Кодекс ділової етики" різними мовами).*

Таким чином, наведена інструкція слугувала необхідним контекстом для доперекладацького аналізу оригіналу, що мав допомогти встановити компоненти комунікативної ситуації, до якої належить вихідний текст. Отже, розглянемо запропонований фрагмент і один з варіантів його перекладу (див. Табл. 1):

Таблиця 1.

**Фрагмент оригіналу (1) і варіант перекладу (1.1).**

<p><b>1. Querschnittsmaterie Gleichstellung</b>  <i>Chancengerechtigkeit ist als Norm selbstverständlich und im <b>Konsens</b> der Universitätsmitglieder <b>verankert</b>. <b>Handlungsrelevanz</b>, bekommt dieser Konsens erst, wenn den Faktoren proaktiv entgegen gewirkt wird, die die gerechte Verteilung von <b>Zugangs- Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen</b> begrenzen; seien es nur auf bestimmte <b>ForscherInnencharaktere abgestimmte Interaktionen</b> oder Verfahrensweisen, die indirekt Privilegien für bestimmte Gruppen bedeuten.</i></p>	<p><b>1.1. Рівноправність як предмет огляду</b>  <i>Рівні можливості є цілком природною нормою <b>та вже давно зафіксовані*</b> у взаємній <b>угоді*</b> співробітників університету. Однак ця взаємна згода набуває актуальності лише тоді, коли ведеться активна боротьба із факторами, що обмежують справедливе розподілення шансів на <b>вступ*</b>, активну участь в житті університету та кар'єрний ріст, навіть якщо <b>ці дії або стратегії, які непрямо означають наявність привілеїв для певних груп, націлені лише на розвиток взаємодії між дослідниками та дослідницями*</b>.</i></p>
--	--

Як видно з таблиці, у наведеному варіанті перекладу (1.1) зіркою позначено хибні перекладацькі рішення. У фрагменті оригіналу (1) жирним шрифтом виділені одиниці, які вербалізують незамкненість системи перекладу. Водночас ці одиниці становлять точки біфуркації, тобто місця нестійкості системи, які неоднаково проходили виконавці перекладу. У більшості випадків хибні рішення, прийняті на етапі проходження маркованих точок, призводили до порушення або до повної втрати перекладацької рівноваги всієї системи.

Спробуємо з'ясувати причини виникнення нестійкої рівноваги або втрати останньої, розглянувши точки біфуркації внутрішнього рівня системи спеціального перекладу. Для цього скористаємося порівняльною таблицею точок біфуркації оригіналу і відповідних перекладацьких рішень (див. Табл. 2):

Таблиця 2.

**Точки незамкненості внутрішнього рівня системи спеціального перекладу**

фрагмент оригіналу 1	точки незамкненості внутрішнього рівня системи перекладу 1.1
<i>Chancengerechtigkeit ist [...] im <b>Konsens</b> der Universitätsmitglieder <b>verankert</b></i>	<i>Рівні можливості [...] вже давно <b>зафіксовані*</b> у <b>взаємній угоді*</b> співробітників університету</i>
<i>[...] seien es nur auf bestimmte <b>ForscherInnencharaktere abgestimmte Interaktionen</b> oder Verfahrensweisen, die indirekt Privilegien für bestimmte Gruppen bedeuten</i>	<i>[...] навіть якщо <b>ці дії або стратегії, які непрямо означають наявність привілеїв для певних груп, націлені лише на розвиток взаємодії між дослідниками та дослідницями*</b></i>

У таблиці 2 представлені точки біфуркації оригіналу, які становлять труднощі для перекладача, оскільки маркують місця незамкненості внутрішнього рівня системи спеціального перекладу. Під внутрішнім рівнем системи спеціального перекладу мається на увазі суто мовний рівень, тобто відтворення семантики й структури оригіналу цільовою мовою. У зв'язку з цим “внутрішні” точки незамкненості транслює ми асоціюємо з впливом системи лексичних і граматичних значень мови оригіналу, актуалізованої у вихідному тексті, на результат перекладу. У випадку недостатньої професійної компетенції виконавця такий вплив призводить до хибних перекладацьких рішень, особливо в спеціальних текстах. Внутрішня незамкненість системи може реалізуватися, зокрема, у вигляді інтерференції вихідної мови або через невмотивований паралелізм на семантичному та синтаксичному рівнях перекладу.

Розглянемо проходження точок біфуркації в місцях незамкненості внутрішнього рівня системи перекладу 1.1, користуючись таблицею 2. Так, факт внутрішньої незамкненості системи спостерігаємо вже у відтворенні першого речення оригіналу: *Chancengerechtigkeit ist [...] im Konsens der Universitätsmitglieder verankert* – Рівні можливості [...] вже давно зафіксовані\* у взаємній угоді\* співробітників університету. На наш погляд, місцями незамкненості внутрішнього рівня в цьому випадку слугують дві точки біфуркації: іменник *der Konsens* та дієслово *verankern*.

Оскільки система мови оригіналу, як і будь-яка інша мовна система, є незамкненим об'єктом, що припускає множинність (нелінійність) вибору, перекладач неправильно обирає значення лексем-інструментів із лексикону (пор. визначення *лексиса* і *логоса* Г. Шпета) [див., напр., 11, с. 390]. Це призводить до викривлення не тільки семантичної, а й ситуативної інформації ВТ у перекладі, тобто лексис не перетворюється на логос. Так, виконавець буквально відтворює обидві лексеми, не беручи до уваги ситуативний контекст повідомлення: *der Konsens* – *взаємна угода\**; *verankern* – *<бути> зафіксованим\**. Очевидно, що макрорівень системи (комунікативна ситуація) вимагає вибору інших відповідників для цих одиниць.

За даними Великого німецько-українського словника В. Мюллера (далі – ВНУС), іменнику *der Konsens* відповідають два значення українською мовою: 1) *згода, схвалення*; 2) *дип. консенсус* [12, с. 383]. Як бачимо, перекладач, спираючись на хибно обране перше значення лексеми *згода*, модифікує його в перекладі на невмотивований варіант *взаємна угода*. Цікаво, що вже в наступному реченні перекладу цей варіант несподівано перетворюється на *взаємну згоду* (див. варіант перекладу 1.1).

Якщо звернутися до одномовних тлумачних джерел, зокрема до Універсального словника німецької мови DUDEN, можна встановити, що іменник *der Konsens* у німецькій мові має два значення: [lat. consensus] (bildungsspr.) 1) *Bereinstimmung der Meinungen: zu einem Konsens kommen; es besteht kein Konsens darüber; dass...* (образ. 1) збіг думок: дійти консенсусу; існує консенсус в питанні про те, що...); 2) (veraltend) *Zustimmung, Einwilligung: seinen Konsens zu etwas geben* (застар. згода, схвалення: дати свою згоду на щось) [15, S. 937].

Пошук у лексикографічних джерелах інших мовних напрямів (див., напр., багатомовний онлайн-словник Multitran) дає такі результати: (а) для німецько-російського напрямку: *согласие, одобрение, единомыслие, общее согласие по спорным вопросам, консенсус, разрешение* [13]; (б) для англійсько-російського напрямку, крім уже наведених відповідників: *согласованность действий, договоренность, консолидированное мнение, единое решение, гармония взглядов, единая позиция* [там само]. Як бачимо, в англійсько-російському варіанті перекладу лексеми *consensus* наявні часткові відповідники першого значення лексеми *збіг думок*, представленого в Універсальному тлумачному словнику DUDEN.

З нашого погляду, ситуативний контекст фрагмента, наведений в інструкції перекладацького замовлення (див. вище), дозволяє дійти висновку, що для перекладу лексеми *der Konsens*

слід обрати значення *B bereinstimmung der Meinungen*. У свою чергу, частковими відповідниками, які реалізують назване значення у перекладі, можуть виступити словосполучення *єдина позиція* або *спільна думка*.

Розглянемо другу точку внутрішньої незамкненості в цьому реченні – дієслово *verankern*. За даними ВНУС, лексична одиниця *verankern* охоплює два значення: 1) ставити на якір (корабель); 2) зафіксувати, записати (щось десь); закріплювати (щось чимсь); *im Gedächtnis ~ закріплювати в пам'яті*; *etw. gesetzlich ~ узаконити щось* [12, S. 649]. Отже, у цьому випадку виконавець неправильно обирає значення лексеми із наведеного списку: *verankert – зафіксовані\**. Багатомовні лексикографічні джерела, зокрема для німецько-російського мовного напрямку, крім вузькофахових значень дієслова, наводять також непряме значення: *укоренити* [13].

Очевидно, що в ситуативному контексті фрагмента ВТ, зважаючи на значення іншого члена колокації *im Konsens verankert <sein>*, варто було б обрати відповідник *закріплені* або *укоренені*. Нашу думку підтверджують також дані паралельного перекладу кодексу ділової етики англійською мовою, розміщеного на веб-сторінці університету імені Карла і Франца [див. 16].

Відповідно до паралельного тексту перекладу дієслово *verankern* відтворюється англійською мовою через відповідник *to root* – бути укоріненим: *As a generally acknowledged principle, equal opportunity is rooted in a consensus among members of the university community* [там само]. Те саме стосується і вибору відповідника для точки біфуркації: *der Konsens – consensus*.

Отже, незамкненість внутрішнього рівня системи самоорганізації спеціального перекладу може бути фактором прийняття хибних перекладацьких рішень. З одного боку, причиною неправильного вибору перекладача стала відкритість (незамкненість) мовної системи оригіналу, оскільки кожна із проаналізованих лексем охоплює декілька значень, актуальних для різних комунікативних ситуацій. З іншого боку, наявність багатозначності сигналізує про високий рівень інформаційної ентропії лексичних одиниць оригіналу. Зрештою, хибний вибір на мікрорівні системи впливає на макрорівень, тобто на результат перекладу, який втрачає функціональність у цільовому дискурсі.

Втрату функціональності перекладного тексту пов'язуємо із первинним викривленням семантичної інформації оригіналу з боку виконавця – хибним вибором значення для конкретної комунікативної ситуації. Перекладацька похибка призводить до викривлення ситуативної інформації та, відповідно, до втрати інваріанта перекладу. Пропонуємо власний варіант перекладу аналізованого речення: *Chancengerechtigkeit ist als Norm selbstverständlich und im Konsens der Universitätsmitglieder verankert – рівність можливостей є природною нормою, закріпленою в єдиній позиції співробітників університету з цього питання*. Можна також перефразувати смисл пропозиції у такий спосіб: *рівність можливостей є природною нормою, яку одностайно визнають всі співробітники університету*.

Отже, виконане дослідження синергетичних ознак перекладу спеціальних текстів дає підстави зробити ряд висновків:

1. З погляду семіотики і синергетики мова й переклад становлять надскладні синергетичні системи з ознаками відкритості, когерентної взаємодії елементів, нерівноважності та ієрархії.
2. Спільною синергетичною ознакою мови і перекладу виступає принцип подвійного входження, який базується на подвійному відношенні “містити (у собі)” та водночас “входити (до певного класу об'єктів)”.
3. Принцип подвійного входження зумовлює дворівневу організацію і незамкненість внутрішнього та зовнішнього рівнів перекладу як синергетичної системи.
4. Результати порівняльно-перекладацького аналізу оригіналу і перекладу спеціального тексту виявили, що більшість помилок пов'язана з незамкненістю внутрішнього рівня системи спеціального перекладу, що реалізується через негативний вплив мови оригіналу на транслат.
5. Негативний вплив мікрорівня оригіналу на мікрорівень перекладу мінімізується за умови звернення до макрорівня оригіналу – дискурсу за принципом Top-down, що означає рух думки “згори – донизу”: від дискурсу оригіналу до тексту перекладу.



6. На основі виконаного дослідження рекомендуємо такі шляхи зменшення кількості перекладацьких помилок: (а) звернення до тексту-першоджерела перекладацького замовлення; (б) вивчення паралельних текстів мовою оригіналу, що належать до одного й того самого дискурсу; (в) вивчення паралельних текстів відповідного дискурсу мовою перекладу; (г) урахування жанрово-стилістичних конвенцій, прийнятих у цільовій мові для типу тексту, призначеного для перекладу; (г) складання тематичного глосарія контекстуальних та узуальних відповідників для кожного типу дискурсу, з яким працює перекладач.

Перспективу подальших досліджень у галузі синергетики перекладу вбачаємо у вивченні відношень між категоріями перекладацької компетенції, дискурсу та перекладацької рефлексії на матеріалі перекладу спеціальних текстів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / В.Г. Буданов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2009. – 240 с.
2. Климонтович Н. Синергетика: лозунг или наука [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/introduction/sinergetika-lozung-ili-nauka>. – Назва з екрана.
3. Кушнина Л.В. Языки и культуры в переводческом пространстве / Л.В. Кушнина. – Пермь : Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2004. – 163 с.
4. Кушнина Л.В. Перевод как синергетическая система / Л.В. Кушнина. // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – Вып. 3(15).– 2011. – С. 81–86.
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 208 с.
6. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля К, 2008. – 712 с.
8. Синергетика в филологических исследованиях : [монография] / Т.И. Домброван, С.М. Еникеева, Л.С. Пихтовникова, А.Н. Приходько [и др.]; под общ. ред. проф. Л.С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. – 340 с.
9. Степанов Ю.С. Язык и метод. К современной философии языка / Ю.С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784 с.
10. Степин В.С. Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В.С. Степин. – М. : Гардарики, 2006. – 384 с.
11. Шпет Г.Г. Сочинения / Густав Густавович Шпет. – М. : Правда, 1989. – 516 с.

#### СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

12. Мюллер В. Великий німецько-український словник. – Близько 170 000 слів та словосполучень. – К. : Чумацький шлях, 2005. – 792 с.
13. Электронный словарь Мультигран [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела:
14. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
15. DUDEN. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003. – 1892 s.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. CODE OF ETHICS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://static.uni-graz.at/fileadmin/Personalressort/Dateien/CODE\\_OF\\_ETHICS\\_WEB.pdf](https://static.uni-graz.at/fileadmin/Personalressort/Dateien/CODE_OF_ETHICS_WEB.pdf) – Назва з екрана.
17. Werte- und Verhaltenskodex [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://personalressort.uni-graz.at/de/abteilungen/personalentwicklung/werte-und-verhaltenskodex/> – Назва з екрана.

*Дата надходження до редакції 29.09.2016*